

TÜRKİYE'DE LAİKLİĞİN KABULÜ VE ARAP DÜNYASI

Doç. Dr. Zekeriya KURŞUN*

The author firstly explains the process of the acceptance of laicism in Turkey; then he analyzes in what way this process affected the Turkish-Arab relations. He finally presents a booklet published in 1937 or 1938 by the Turkish Arab Society on laicism and Islam to tell the nature of laicism to the Arab World, who biased against Turkey due to her acceptance of laicism.

1- Türkiye'de Laikliğin Kabulü ve Türk-Arap İlişkilerine Etkisi

Türk-Arap ilişkileri tarihi oldukça eskilere dayanmaktadır. Kaynakların zikrettiğine göre, daha İslamiyetin Arap yarımadasından çıkarak yayılmaya başladığı tarihlerde Orta Asya'da, Çin sınır boylarında Araplar, Türkler ile karşılaşmışlar ve iyi ilişkiler kurmuşlardır. Ancak bilindiği kadarıyla doğrudan ilk ilişkiler, Abbasi Devleti'nin kuruluşuyla başlamıştır. Hatta Emevilere karşı 750 yılındaki Abbasi ihtilali, Horasan Türkleri'nin yardımlarıyla gerçekleştirilmiştir. Bu tarihten sonra daha sıkı ilişki içine giren iki unsur kaynaşarak zaman zaman adeta tek bir millet intibasını vermişlerdir. Özellikle, Yavuz Sultan Selim'in Mısır Memlûklü devletine son vererek, siyasi dağınıklık içinde bulunan Arapları Osmanlı hakimiyeti altına almasından sonra, iki millet asırlarca aynı kaderi paylaşmış ve aralarında ciddi sürtüşmeler ve kavgalar meydana gelmeden birlikte yaşamışlardır. Ancak onsekiz ve ondokuzuncu yüzyıllarda bir taraftan Osmanlı Devleti'nin zayıflayarak çöküşe doğru gitmesi, diğer taraftan, Osmanlı hakimiyetindeki Arap topraklarının emperyalist devletler için iştah kabartıcı özellikler kazanması, iki millet arasında çoğunluğu dış kaynaklı çeşitli problemlerin doğmasına sebep olmuştur. Bütün olumsuz gelişmelere rağmen iki millet, Birinci Dünya Savaşı'nın sonuna kadar -Şerif Hüseyin'in isyanı istisna edilirse- fiilen iç içe yaşamayı sürdürebilmiştir.

Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı Devleti'nin mağlup devletler safında yer almış olması, çağdaş Orta-Doğu'nun kaderinin belirlenmesinde büyük rol oynamıştır. Zira, savaşın sona ermesiyle birlikte Araplar ile meskün bölgeler, savaş sırasında İtilaf devletlerinin

* Marmara Üniversitesi

aralarında yaptıkları gizli anlaşmalar gereği işgal edilmiş ve yer yer manda idareleri tesis edilmişti. Sadece Osmanlı Devleti'nin bir kısım toprakları üzerinde kurulmuş olan Genç Türkiye işgalcilere karşı mukavemet ederek bağımsızlığını koruyabilmişti. Türkiye'deki istiklal mücadelesi bütün ezilmiş milletler için ve özellikle geçmişte aynı tarihi ve kaderi paylaşan Araplar için bir ümit ışığı olmuştu. Bu anlamda gerek manda idaresi altındaki Araplar ve gerekse Mısır gibi yarı bağımsız Arap devletlerinde yaşayan diğer Araplar'ın büyük hayranlığını ve övgüsünü kazanan Türk İstiklal Mücadelesi, o bölgelerdeki şair ve ediblerin ilham kaynağı olmuş, milli mücadele ve Mustafa Kemal Atatürk için pek çok şiirler kaleme almışlardı. Bunun en güzel örneklerinden bir tanesi ünlü Mısırlı şair Ahmet Şevki ve şiirleridir.

Mustafa Kemal, 24 Nisan 1920 tarihinde T.B.M.M.nin gizli oturumlarından birinde yaptığı konuşmasında, İslam dünyasının Türkiye'ye olan ilgisini şu şekilde ifade ediyordu:

Kuvva-yi maddiye ve maneviye karşısında bütün cihan ve Hıristiyan siyasetinin en şedid (şiddetli) hırslarla ehl-i salib (haçlı) muharebesi yapmasına karşı hudut haricinde bize zahir (yardımcı) olacak bir nokta-i istinad (dayanak noktası) teşkil edecek kuvvetleri düşünmek mecburiyeti pek tabii idi. İşte haricen ifade etmemekle beraber hakikatte bu nokta-i istinad aramaktan geri durmadık. Bittabi selamet ve necat için yegane müracaat ettiğimiz menba (kaynak) kuvva-yi alem-i İslamiyet olmuştu. Alem-i İslamiyet bir çok nokta-i nazarlardan milletimizle, devletimizin istiklaliyle yakından ve fevkalade bir surette alaka ve merbutiyet-i diniyesi olmakla ve bu vechile bütün alem-i İslamin manen bize muavin ve müzahir olduğunu zaten kabul ediyorduz.¹

Mustafa Kemal'in işaret ettiği bu yakınlaşma sadece duygularda kalmamış, özellikle Suriye ve Irak Arapları, Birinci Dünya Savaşı sırasındaki vaatlerini yerine getirmeyen ve hatta tesis ettikleri tahkir edici manda sistemleri ile kendilerine zulmeden İngiliz ve Fransızlar karşısında tekrar Türkler ile bütünleşme gayreti içine girmişlerdir. Suriye ve Irak'tan hem İstanbul hükümetine ve hem de T.B.M.M.ne yapılan müracaatların yanı sıra, Birinci Büyük Millet Meclisi'ne mebus göndermek için Yemen'de de seçimler yapılmıştır. Ancak ne hazindir ki tam bilinmeyen sebeplerden dolayı bu yakınlaşmalar meyvelerini verememiştir. Hatta bu bölgelerde Türkiye'de sürdürülen İstiklal mücadelesi büyük bir coşku ile karşılandığı gibi, İstiklal Savaşı'ndan sonra da

¹ Mustafa Kemal Atatürk, Türkiye Büyük Millet Meclisi Oturumlarında Sorunlar ve Görüşler, (Nşr Raşit Metel) İstanbul 1990, s.18.

başlatılan inkılap hareketleri yakından ve ilgi ile izlenmiştir. O sıralarda hemen hepsi bir Avrupa'lı devletin mandası altında kalan başta Arap ülkeleri olmak üzere bütün İslam dünyası, Türkiye'nin başarısını kendi gelecekleri için bir ümit ışığı olarak telakki etmeye başlamıştı. Ankara, adeta kurtuluşun reçetesine sahip bir ilticagah; Mısırlı Prenses Kadriye Hüseyin'in dediği gibi, müslümanların nazarında "mukaddes" bir kent oluvermişti. Nitekim, 1921 baharında Ankara'yı ziyaret eden müslüman ülkelerin temsilcilerinden Afganistan temsilcisinin Anadolu'da çıkan İstikbal gazetesine verdiği demecindeki ifadeleri de yukarıdaki düşünceleri doğrular mahiyettedir.

"Afganlılar, bu gibi milli hareketleri, İslam dünyasının selameti ve kurtuluşunu temin edecek mahiyette telakki eylemektedir. Afganistan Türkiye'yi büyük rehber olarak kabul etmekte... ve bütün müslüman milletler müttehiden Ankara Hükümeti için çalışmaları gerekmektedir."²

Zaten Büyük Millet Meclisi'nin açılışından sonra, genel olarak İslam ülkelerinin ve özelde de Arapların ilgisinin, Afganlı mürahasın ifadesi doğrultusunda geliştiğini görmekteyiz. Türk-Arap münafereğine sebep olan en önemli olayın müsebbibi Şerif Hüseyin'in her iki oğlunun da, yani gerek Ürdün emin Abdullah (sonradan Ürdün Kralı) ve gerekse önce Suriye ve akabinde Irak'a kral olan Faysal'ın, Türkiye'ye ve Mustafa Kemal'e yakın ilgi duyup iyi ilişkiler tesis etme arzusu ortaya koymaları da başka şekilde açıklanamaz.

Buraya kadar anlatılan ve tarihin de onayladığı olaylara bakıldığında, esasında iki milletin bu yakınlaşmasının devam etmesi gerekiyordu. Fakat bu durum tam tersine olmuş ve Türkler ile Araplar gittikçe birbirlerinden uzaklaşmışlardır.

Bu konuda araştırma ve yorum yapan tarihçi ve siyaset bilimcileri, bunu değişik nedenlere bağlamaktadırlar. Ancak, genelde şu ortak noktada birleşilmektedir. Bu günkü Orta-Doğu'nun oluşum yıllarında, bağımsızlığını kısa zamanda kazanmış olan Türkiye Cumhuriyeti'nin, kalkınması ve çağdaş medeniyetler seviyesine ulaşması için batılılaşmayı hedef seçmesine paralel; Arap dünyası da kendilerini aldatan ve sömürgeleştiren batıya karşı bağımsızlık mücadelesini başlatması, Türkler ile ortaya çıkış şartları birbirinden farklı ve bir çok devletten oluşan Arapları -en azından psikolojik olarak- karşı karşıya getirmiştir.

² Kadnye Hüseyin, *Mukaddes Ankara'dan Mektuplar*, Ankara 1998, s. 6

Özellikle Birinci Dünya Savaşı akabindeki gelişmeler, Türk-Arap ilişkilerini belirlemede oldukça etkili olmuşlardır. Zira bu dönem zarfında Osmanlı Devleti tarih sahnesinden çekilmiştir. Dolayısıyla, modern tanımıyla Orta-Doğu'da temel birleştirici vasıf olan siyasi birlik ortadan kalkmıştır. Başka bir ifade ile hem Türkler ile Araplar ve hem de bizzat Araplar kendi aralarında yolların ayrılış noktasına gelmişlerdir. Şüphesiz bu sonucun meydana gelmesinde iki önemli faktör de yardımcı olmuştur. Birincisi, bölgede bulunan uluslararası sömürgeci güçlerin müdahaleleridir. İkincisi ise, gerek Türkler ve gerekse Arapların bu müdahalelere karşı koymak için milliyetçi fikirlere başvurmasıdır. Bu iki faktörün çarpışması, yirminci yüzyılda Türk-Arap ve Arapların kendi aralarındaki ilişkileri belirlemiş, diğer bir deyişle Orta-Doğu'daki mevcut sistemin ortaya çıkmasını sağlamıştır.³

Ancak aynı yıllarda bu gelişmelerin yanı sıra, Türkler ile Arapları birbirinden uzaklaştıran ve genelde fazla irdelenmeyen başka bir sebep daha ortaya çıkmıştı. O da 1928 yılında Türkiye'de, devlet idaresinde laiklik ilkesinin resmen benimsenmiş olmasıydı.⁴

Bilindiği gibi, 1928 senesine kadar, Osmanlı Devleti anayasalarında olduğu gibi, 1924 tarihli Türkiye Cumhuriyeti Anayasası da, bir ölçüde dini esaslara dayanmakta; başka bir ifadeyle İslamiyet, resmen devlet dini olarak kabul edilmekte ve şer'i hükümlerin yerine getirilmesi devlet görevleri arasında yer almaktaydı.

1928'de Başvekil İsmet İnönü ve arkadaşlarından oluşan 120 milletvekilinin imzalarıyla Anayasanın ilgili maddelerinde değişiklik teklifi yapılmıştı. Türkiye Büyük Millet Meclisi'nce teklif kabul edilerek, Anayasanın bazı maddeleri laiklik esasına göre yeniden düzenlenmiştir. Buna göre, 1924 Anayasasındaki "Devletin resmi dini, din-i İslamdır" ibaresiyle 26. Maddedeki "ahkam-i şer'iyyenin tenfizi" ifadeleri kaldırılmıştır. 1937 yılında yapılan bir takım başka değişiklikler ile birlikte "Laiklik" kelimesi de Anayasaya konmuştur.⁵

Esasında kendilerine kurtuluş modeli olarak gördükleri Türkiye'deki bütün gelişmeleri yakından takip eden Arap dünyası, o tarihe kadar hiç bir İslam ülkesinde görülmeyen ve dolayısıyla anlamaları da onlar için oldukça güç olan böyle bir uygulamayı hayretle karşılamışlardır. Ali Fuat Başgil'in de ifade ettiği gibi, Hıristiyan dünyasının kendi özel

³ Seyyar el-Cemil, el-Osmaniyyun ve Tekvinu '1 Arab el-Hadis, Beyrut 1989, s. 58 vd.

⁴ Aslında zihinsel olarak Türkler ile Araplar arasındaki ayrılık daha eskilere dayanmaktadır. Bunun en bariz göstergesi, 19. Yüzyılın ortalarında İstanbul merkezli Tanzimat ve İslahat hareketlerine karşılık, Şam, Kahire, Sudan ve benzeri Arap bölgelerinde başlatılan "dinde ıslahat" hareketlerinin farklı istikametleri seçmelerinde görülmüştür.

⁵ Ali Fuat Başgil, *Din ve Laiklik*, İstanbul 1985 (Altıncı baskı), s. 17-18.

şartlarından doğan laikliği müslüman ülkelerin anlaması oldukça güçtü.⁶ Hele hayatlarının hemen her cephesine dinin hükmettiği, hatta dillerini, örf ve geleneklerini bile dinleri ile özdeşleştirmiş Arap toplumunun böyle bir uygulamayı anlaması adeta imkansızdı. Bu anlama güçlüğü yanında bir de enformasyon yetersizliği, Türkiye'nin Araplar nezdindeki "kudsiyetini" sarsmıştır. Hatta denilebilir ki, günümüze⁷ kadar "laiklik meselesi" Arap kamuoyunun yönlendirilmesinde kullanılan en önemli araçlardan bir tanesi olmuştur. Aslında sosyal yapıların ve içinde barındırdıkları cemaatlerin çeşitliliği itibariyle, Türkiye'den daha fazla laikliğe ihtiyaç duyan Arap ülkelerinin -en azından bazılarında-, geçmişte Türkiye'de laikliğin benimsenmesine karşı yapılan olumsuz propaganda, bu gün kendileri için bir handikap olmuştur. Arap dünyasında, Türkiye'yi laikliği benimsediği için eleştiren bir takım çevreler, bu gün gelinen noktada, bölgede de laikliğe geçişi bir zaruret olarak görmekle birlikte, bunu kamuoylarına anlatmakta zorlanmaktadırlar. İşin en ilginç yanlarından bir tanesi de, bu gün pek çok Arap devletinin anayasasında "din" bir referans olarak gösterilmemekle birlikte; bu güne kadar hiç biri "laik devlet" olduğunu ortaya koyma cesareti gösterememiştir.

Diğer taraftan, esasında devlet idaresinde laikliğin benimsenmesinin gerekçelerinin, bizzat Türkiye tarafından Arap kamuoyuna anlatılması ve Türk-Arap ilişkilerinde bunun icra ettiği olumsuz tesirlerin ortadan kaldırması gerekmektedir. Bu durum ilişkilerin seyrine olumlu yönde etki edeceği gibi, orada laikliğe temayül eden rejimlere de yardımcı olacaktır. Ancak maalesef bu konuda, bu güne kadar hemen hemen hiç bir çalışma yapılmadığı gibi, bu hususun bir "sorun" olarak algılandığına dair de bir ip ucu bulunmamaktadır. Bu yüzden laikliğin Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'na girdiği yıllarda yapılmış oldukça mütevazı bir çalışma burada zikredilmeye değer bulunmuştur.

2- Laiklik Risalesi ve Yayınlanmasının Gerekçeleri

Türkiye'de laikliğin kabul edilmesi, Arap dünyasında bir takım mahfilleri harekete geçirmiş ve Türkiye aleyhinde -günümüzde halen devam etmekte olan- yoğun propagandalar başlatılmıştı. İşte bunun üzerine

⁶ A.g.e. s. 152.

⁷ Bu gün Arap ülkelerinde, siyasetçilerin bazıları ve radikal dini akımların hemen hepsi, Türkiye'yi "Laiklik" ilkesinden dolayı dinsizlikle suçlamakta ve Arap kamuoyunu Türkiye aleyhine yönlendirmektedirler. Özellikle, kendi ülkelerinde laikliğe yaklaşan uygulamaları eleştirmeye cesaret edemeyen bir takım kesimler, Türkiye'yi ve özellikle Atatürk'ü eleştiren bir takım yazı ve fikirler neşretmek suretiyle, bu şekilde kendi yönetimlerine karşı gizli bir muhalefet sergilemektedirler. Örneğin Mısır'da Nasır sonrası gelişmeleri tenkid etmek isteyen İslami bir dergi, Atatürk ve İnkılaplarını dosya konusu olarak seçmiştir. "Kemal Atatürk Raidu'l Cehlaniyye fi Şarhi'l Avsat" *El-Muhtar el-Islami*,; Temmuz 1987, Yıl 8, Sayı 54, s.38-54.

karşı propaganda maksadıyla, muhtemelen Türkiye Cumhuriyeti'nin arzusu ve bilgisi dahilinde, Mısır'da ilginç bir risale, Arapça ve Osmanlıca olarak neşredilmiştir. 24 sahifeden oluşan bu kitapçık, Türk Dışişleri'nin desteği ile Mısır'da kurulmuş olan Türk-Arap Muhadeneti (el Muhadene et-Türkiyye el-Arabiyye) Cemiyeti tarafından yayımlanmıştır. Üzerinde baskı tarihi olmamakla birlikte muhtevassından 1937-38 yıllarında neşredildiği anlaşılmaktadır. Bu tarihin esasında başka bir önemi bulunmaktadır. O da, bir kaç yıldan beri bozulmuş olan Türk-Mısır ilişkilerini yeniden başlatmak için Atatürk'ün, Kral Fuad'ın cenazesine özel temsilci gönderdiği bir dönemin hemen sonrasına rastlamasıdır. Aslında bu durum Türkiye'nin kısa zamanda Arap ülkelerine bakışı konusunda ulaştığı gelişme ve değişimi göstermesi bakımından da manidardır. Nitekim 1920 yılında Atatürk, ecnebi-lerin en çok korktukları, fevkalade mutevahhiş (vahşileşti ki eri) oldukları İslamiyet siyasetinin dahi alenen ifadesinden mümkün olduğu kadar mücanebete (uzak durmaya) kendimizi mecbur gördük.⁸ derken, özellikle laiklik prensibinin benimsendiği bu yıllarda -şartların da değişmesiyle- İslam ülkeleri ile Türkiye'nin iyi ilişkiler tesis etme ve hatta benimsenmiş olan laiklik prensibini onlara da anlatma gayreti içine girilmiş olması bu değişimin önemli bir göstergesidir.

Risalenin önsözü de yukarıdaki düşüncelerimizi desteklemektedir. Önsözde risalenin neşredilme sebebi, "laiklik bahane edilerek Arap ülkelerinde Türkiye aleyhinde yapılan propagandalara (muhtemelen bu propagandaların önemli bir bölümü Türkiye'nin nüfuzundan korkan bölgedeki yabancı manda rejimleri tarafından desteklenmekteydi.) bir cevap vermek ve laikliği benimsemesi ile Türkiye'nin dinsizleştiğine dair yayılan yanlış kanaatlerin düzeltilmesinin hedeflendiği" zikredilmektedir. Esasında laiklik hakkında bilinen bilgilerin ötesinde yeni bir şey getirmeyen risale, muhtevassından ziyade yukarıda belirtilen hedefinden dolayı anlam kazanmaktadır. Zira bu gün bile, Arap dünyasındaki Türkiye imajı oldukça olumsuzdur. Bunun pek çok sebebi olmakla birlikte; en başlıcası karşılıklı enformasyon akışının olmamasıdır. 1937 yılında hissedilen ve çok mutevazı bir faaliyetle telafi edilmeye çalışılan bu hususun, maalesef Türk dışişlerinin hala dikkatini çekmemiş olması oldukça düşündürücüdür. Zira takip edilecek çok ciddi bir yöntemle, Türk-Arap ilişkilerini yeniden gözden geçirecek olur isek, ulaşacağımız sonuç, büyük ölçüde iki milletin arasında, paylaşım probleminden ziyade, psikolojik bir soğukluğun var olduğudur. Bunun en önemli sebebi de asırlarca iç içe yaşamış iki unsurun, zaman aşımına paralel olarak birbirine yabancılaşmasıdır. Bu da şüphesiz

⁸ Mustafa Kemal, Türkiye Büyük Millet Meclisi Oturumlarında Sorunlar ve Görüşler, s. 17

karşılıklı doğru enformasyon yokluğuna dayanmaktadır. Eğer çağdaş metodlar ile bu eksiklik giderilebilirse, hem uluslararası ilişkilerde blok bir desteğin kazanılması imkanına kavuşulabilir ve hem de uluslararası arenada bölgesel işbirliğinin doğuracağı ağırlık merkezleri oluşturulabilir.

Burada tam metnini vereceğimiz ve 1937'li yıllarda yalnızca enformatik endişelerle yayımlanan risalenin bir başka özelliği de, halen Türkiye'de ve Arap devletlerinin bir çoğunda tartışılmakta olan laikliğin, Türkiye Anayasası'na girdiği yıllarda nasıl anlaşıldığını -en azından risalenin naşirlerince- yansıtır olmasındır.

Risalenin 15 sahifesi Arapça, 9 sahifesi Osmanlıca olarak neşredilmiştir. Bilindiği gibi, 1937 yılında, Arap ülkelerinde hala Osmanlıca bilenler olduğu gibi, devlet kademelerinin üst düzeylerinde çalışan pek çok kişi de Osmanlı okullarından yetişmiş kimseler idi. Bu yüzden, Türkiye'de kısa bir süre önce gerçekleştirilen harf inkılabına rağmen, bu risalenin Mısır'da ve diğer Arap ülkelerinde kolay okunmasını sağlamak için Arapça'nın yanında Osmanlıca da yayımlanması uygun bulunmuştu.

3- Türk-Arap Dostluk Cemiyetinin Laiklik Üzerine Risalesi⁹

Önsöz

Cemiyetimiz laikliği (Laicisme) izah eden bu broşür ile büyük bir hakikati Türk ve Arap alemine arz etmek ihtiyacını duymuştur. Çünkü laiklik şunun, bunun ağzında yanlış propagandalara vesile vermektedir. Herkes bilmelidir ki; İslamiyet çok yüksek, ilahi ve müebbed (ebedi) bir dindir ve yer yüzünde iki büyük millete istinad etmektedir. Bu büyük ulusun biri Araplar diğeri de Türklerdir. İslamiyetin inkişaf ve müdafaasında bu iki necib milletin sonsuz fedakarlıkları ve hizmetleri vardır. Allah kendilerinden razı olsun ve asakir-i nusret-me'ser-i islamiyeyi (Allahın yardımına mazhar olmuş İslam Orduları) ile ahiri'd-devran (dünyanın sonuna kadar) mansur ve muzaffer eylesin. Maazallah bu iki millet olmazsa din-i İslam kafirler elinde bazıce-i hevesat (arzuların oyuncağı) olur.

Türkiye'de ibadet ve itikadata asla müdahale edilmez, ma'bedler tamamen serbesttir. Bu böyle iken laiklik diye Türk müslüman kardeşlerimizin aleyhinde hasseten küffar tarafından iftira edilmesi

⁹ Kitabın Osmanlıca kısmı bu günkü dile yakın, oldukça sade bir üslup taşıdığı için Arapça'sını tercüme etmek yerine Osmanlıca kısmını aynen vermeyi uygun gördük. Anlaşılması güç bazı yerlerin bu günkü karşılıklarını köşeli parantez içinde verdik. Aynı şekilde Arapçasında olup, Osmanlıca'sında olmayan kısmı da metne ilave ettik.

şayan-i ibrettir, hazer ediniz. Bu sebeptendir ki büyük hakikatten tahrif edenlere karşı laikliğin ma'na ve şumülünü Arap ve Türk alemine yaymağı vazife bildik. İslamın bir şartı ve rüknü kuvvetli ve müstakil olmaktır. Türkler müstakil ve kuvvetlidir. Hamd olsun kavm-i necib Arab dahi yer, yer istiklalini kazanmaktadır. Ati-i karibde (yakın gelecekte) bütün ehl-i islamın istiklali iltaf-i sübhaniyeden (Allahın lütfundan) me'mül (beklenmekte) ve mütemennadır.

Laiklik Meselesi

(Laikliğin faydasını ve hayırlı sonuçlarını inkar den pek çok insan görmekteyiz. Fakat gerçekte laiklik insanoğlu için mutlu sonuçlar doğuran rahatlık ve suküneti tesis eden bir sistemdir.)¹⁰

Laiklik isminden tutalım. Laikliğin ma'nası nedir? Yahud, laiklik dinsizlik demek midir?

Hayır!

Laiklik, hiçbir zaman dinsizlik demek değildir. Çünkü dinsizlik için kitaplarda "gayr-i dini" ta'biri kullanılır. Laiklik için ise sadece, "la-dini" sözü isti'mal (kullanılır) olunur. Bu noktayı iyice kavrayabilmek için şöyle bir tasnif yapalım:

İnsanların hareketleri şu üç şekilde adlandırılır.

1- Dini hareket: Mesela namaz kılmak, oruç tutmak gibi.

2- Gayr-i dini hareket: Yani dine mugayir, dinle taban tabana zıt hareket demektir. Mesela cebren namazı menetmek, oruç tutanları hapsetmek gibi.

3- La-dini hareket: Yani ikincisi gibi dine aykırı, dine zıt hareket değil, sadece dinden başka bir hareket demektir. Mesela toprağı sürmek, madenleri işlemek, hayvan beslemek vesaire gibi.

Görüyorsunuz ki, la-dini hareketlerimiz, dünya işlerimizi tanzim ediyor ve ahiret işlerimize hiç bir zarar vermiyor. Dini hareketlerimiz ise, ahiret işlerine aittir. Gayr-i dini hareketlere gelince, bunlar ahiret işlerine zarar veren ve dine mugayir olan fiiller ve hareketlerdir.

Hülasa, laiklik sözü nerede geçerse, anlayacağımız mana, dine zıt olmayan, ahiret işlerine zarar vermeyen, yalnız dünya işlerine, yaşamak ve çalışmak meselelerine taalluk eden fiiller ve hareketler demektir. Buna kani olmak için şimdi de bu yabancı sözün, yabancı memleketlerde kullanıldığı yeri görelim:

¹⁰ Parantez içindeki kısım Arapça kısmında olup Osmanlıca'sında yoktur.

Nasıl ki, zabıt veya nefer elbisesi giymiş olanlara asker, başka türlü giyenlere de sivil derlerse, eskiden beri Hıristiyanlar nezdinde, papaz elbisesi giyenlere "Rahib", başka türlü giyenlere "Laik" derler.

Bu itiyad (alışkanlık), Hıristiyan memleketlerinin hemen hepsinde eski devirlerde de var idi. Şimdi de mevcuttur. Mesela papazlar, bir misafir geldiğini haber veren hizmetçilerine sorarlar.

-Kimdir bu zat! bir papaz mı bir laik mi?

Görüyorsunuz ki burada laik sözü aynen papaz kisvesi taşımayan şahıs manasına kullanılmıştır. Tabiidir ki, Hıristiyanlarda da, müslümanlarda da hülâsa her dinde papaz veya hoca sınıfından olmayan herkes dinsiz demek değildir ve olamaz. Fakat İslamlar arasında, hocalar sınıfına mensub olmayanlara Hıristiyanlardaki laik ta'biri gibi umumi bir isim vermek adet olmamıştır. Yalnız bazı yerlerde mesela Antakya'mızda bunu andıran bir söz vardır. Sanklı ve Sanksız gibi. Şu halde her laik dinsiz ise her sarksızın da dinsiz olması lazım gelir ki: bunu asla kabul edemeyiz arkadaşlar.

Laik sözünün manasını böylece anlamış olduktan sonra şimdi biraz da laik devletin ne demek olduğunu görelim:

Eski asırlarda devletler, halkın dini hareketlerini yani ahiret işlerini tanzim ederler fakat laik hareketlerine kanşmazlardı. Dünya işlerinde onları mühmel (ihmal edilmiş) ve serbest bırakırlardı. Bunlara dini devlet derlerdi. Amerika keşfedilmezden evvel Avrupa devletleri zayıf ve fakir birer dini devlet, Hıristiyan devleti idi. Fakat sonra laik devlet oldular ve büyüdüler. Hıristiyan devletler içinde Habeşistan son dini devlet halinde kalmıştı. İki sene evvel o da tarihten silindi.

İslam devletleri hep birer dini devlet idi. Osmanlı devleti de bir dini devlet olarak kalmıştı. Dini devletlerde devletin reisi ya doğrudan doğruya dini reisidir. Yahud da dini müesseseler ile uğraşan ve dini reisleri ve din adamlarını idare eden aciz, halkın refah ve saadetini te'mine gayri muktedir; iş ve çalışma hayatını tanzimden uzak bir varlıktır.

Laik devletin işleri artmış vazifeleri da! budak salmıştır. Köylü, sanatkar, tüccar, mal sahibi hasılı her cins ve her sınıftan bütün halk; her işinde devlet müesseseleriyle münasebette bulunur. Bu göze görünmeyen devlet tesiri, her dakika yanımızdadır. Ya biz ona koşarız, ya o bizi takip eder. Yani; laik devlet, gözümüzle göremeyip elimizle tutamadığımız halde, her dakika bizi terk etmeyen bir gizli kuvvet bir görünmeyen gıda olan hava-yi nesimi gibidir. Onu teneffüs ettiğimiz vakit, onun sayesinde yaşadığımız vakit bu nimet bize tabii ve ehemmiyetsiz görünür.

Fakat; bir dakika ondan mahrum kaldık mı, onsuz yaşadık mı, derhal boğuluruz. Helak oluruz. Yani yabancıların esareti altına gireriz.

İşte kendi devletini değiştirip, yabancı bir devletin idaresinde bulunanlar ise, havaya yabancı bir madde bir zehirli gaz karışmış gibi, farkında olmaksızın yavaş yavaş zehirlenirler ve boğulurlar.

Boğulmanın bir başka şekli daha vardır. Bu vaziyette, koklanılan hava kendi havamızdır. Safdır, içensine zehir falan gibi yabancı bir şey karışmış değildir. Fakat kapalı ve karanlık bir mağarada gibiyiz. Bu eski ve değişmemiş hava, kullana kullana tefessüh (bozulmuş) etmiştir. Eskimiş ve bozulmuştur, bu da insanı başka türlü zehirleyici ve mahvedici bir havadır.

İşte Müslümanlar! Bu hal, irtica ve taassub halidir. cemaatleri ve milletleri geri bırakan onları yeniliklerin ve inkılapların nimetlerinden mahrum eden feci ve umumi bir zehirlenme halidir.

Nasıl ki, uykudan uyanan her ferd kapalı odaların pencerelerini açarak havayı değiştirmek temiz ve yeni bir hava almak ihtiyacını duyarsa, gaflet ve cehalet uykusundan uyanan cemaatler ve milletler de inkılaplar yapmak yani milletin görüş ve uyanış havasını değiştirmek devlete temiz ve yeni şekiller vermek mecburiyetindedir ki işte buna yeni rejim derler.

Hulasa, cemaatler ve milletlerin de tıpkı fertler gibi cehalet ve gaflet uykusundan uyanarak temiz hava alması ve yeni rejimlere kavuşması şarttır, lazımdır.

Müslümanlar!

Burada sırası gelmiş iken şunu da ilave edelim. Belki içimizde biraz daha başka türlü düşünen olur ve hatıra şöyle bir soru gelebilir: Evet denebilir ki devlet hem dünya işlerini hem de ahiret işlerini döndürsün. Niye sadece dünya işleriyle meşgul oluyor da ahiret işlerini ihmal ediyor?

Fakat bu muhakeme yanlıştır. Böyle düşünürsek doğru bir neticeye varamayız.

Müslümanlar!

Çünkü hepimiz biliriz ki mihver daima tek olur. Bu gün dünya işlerinin tek mihverini teşkil eden devlet, ister istemez ahiret işlerine müdahale edemeyecektir. Bunun başka çaresi yoktur. Fakat endişe etmeyelim! Ahiret işleri bundan dolayı, zararlı çıkmış değildir.

Bilakis! Laik devletin dine müdahale etmemesi ahiret işleri için daha karlı olmuştur. Çünkü devletlerin ahiret işlerine parmağını taktığı eski devirlerde daha mı iyi yaşanır diye sanıyorsunuz? O zamanlar işlerin daha mı iyi yürüdüğünü zannedersiniz?

Hayır!

Çünkü ahiret işlerini tanzim edenler ancak peygamberlerdir. Devletler, bu işten ellerini çekmelidirler ki, ahiret işleri, peygamberlerin kurduğu o esaslı ve değişmez mihver etrafında dönmekte devam etsinler. Devlet mihveni de işe karıştı mı eski mihvenin istikameti büsbütün değişir ve din işleri bozulmuş olur.

Bu iddiamıza misal getirmek için çok uzağa gitmeyelim. Bizzat kendi memleketimizde bile bunun acı misallerine şahid değil miyiz?

Mesela, devletlerin din işlerine burnunu soktuğu eski devirlerde dünya ve ahiret işleri birbirine karışarak her şey nizamdan dışarıya çıkmadı mı?

Mesela, fıstık kabuğunu doldurmayan bir mesele yüzünden aramızda sünnilik ve şiiilik diye bir takım ayrılıklar baş göstermedi mi? Aynı yurdun sahipleri aynı toprağın çocukları bir hiç yüzünden asırlarca birbirine düşman nazarıyla bakmadı mı?

Hamdolsun ki, bize şefkat ve teveccüh gösteren Türkiye devleti laikdir. Adildir. Şii kardeşlerimize üvey muamelesi yapmaz. Herkesi bir tutar; dinleri herkesin vicdanı içinde serbest bırakır, ahalinin ancak dünya işleriyle uğraşır, halkın işini gücünü tanzim etmesine yardım eder. Köylünün toprağını ekmesi işim yoluna koymasıyla alakadar olur. Felakete düşen her ferde arka, ilerleme isteyen her gence destek olur. İşte müşfik ve adil Türkiye devleti Sünni ve Şii dargın kardeşlerini barıştırdı. Onlara tatlı öğütler verdi. Babaca yardımlarda bulundu.

İşte bu birleşme laiklik yüzünden olmuştur. Görüyorsunuz ki laiklik ve laik devlet rejiminin mazarratı değil bilakis ifadesi vardır.

Evet Müslümanlar!

Türkiye Cumhuriyeti laik bir devlettir ve ahalinin dünya işlerini tanzim etmek için laik olmak mecburiyetindedir. Toprakları yabancılar almasın, ahaliyi haraca kesmesin, halkın ırz ve namusu, malı, canı siyanet edilsin diye laik olmak mecburiyetindedir. Evet, bu gün Türkiye Cumhuriyeti laikdir. Kuvvetlidir. Halkçıdır. Halkın rahatı için çalışır.

Dünyanın böyle dehşetli buhranlar geçirdiği bir zamanda zenginliği dillere destan olan Avrupa memleketlerinde bile ahalinin işsizlikten yoksulluktan kırıldığı hatta yarı aç, yarı tok olduğu bu acı zamanlarda eğer Türkiye'nin başında Osmanlı devleti kalmış olsaydı ümmet-i muhammedin hali nice olurdu bir düşünelim! Ve hiç şüphe etmeyelim ki harb-i umümiddeki sıkıntılardan daha beter eziyet çekilirdi. Zavallı ahali açlıktan ve hastalıktan kırılırdı.

Halbuki bu gün Türkiye halkı, Avrupa'nın o meşhur zengin milletlerinin çoğundan daha rahat, daha emin yaşamaktadır. Karınları tok, üstleri bütündür. Canlarından mallarından emin çalışmakta ve hayırlı devlete dua etmektedirler.

Türkiye Cumhuriyeti kendi hududları dahilindeki ahalisine bir baba gibi baktıktan sonra hududları dışında kalmış müslümanlardan bile şefkat ve yardımını esirgemiyor.

Evet müslümanlar, Türkiye laik bir devlettir. Bütün Avrupa devletleri laikdir ve laik olduktan sonradır ki terakki etmişler, kuvvetlenmişler ve zengin olmuşlardır.

Laik olmadan evvel, fakir küçük ve zayıf birer Hıristiyan cemaati halinde idiler. Onlar bizden daha evvel davranıp laik oldukları için bizi çok geçtiler. Hıristiyanlar içinde laik olmayan tek bir devlet kalmıştı. İşte bu yüzden Habeşistan en geride kalmış ve nihayet geçen sene batmış ve mahvolmuştur. Müslümanlar içinde ise bir tek devlet laikliği kabul etmiştir. O da Türkiye Cumhuriyetidir. İşte bunun içindir ki Türkiye, diğer İslam memleketleri içinde en kuvvetli, en rahat ve en yüksek mevkie çıkmıştır. Şimdi bu mukayeselerden sonra laikliğin ehemmiyet ve lüzumunun takdirini size bırakıyoruz.

Muhterem müslümanlar!

Laik rejim sizi asla korkutmasın. Dinimize dokunan yoktur. Bilakis dininiz daha fazla kuvvetlenecek daha ciddi daha samimi daha mukaddes olacak daha çok şeref kazanacaktır. Laiklikten Avrupa devletleri büyüyüp dünyaya hakim olduktan sonradır ki Hıristiyanlık itibar kazandı ve her tarafa bu derece yayılıp dal budak saldı.

Halbuki Avrupa devletleri laik olmazdan evvel Hıristiyanlığın bu kadar kıymet ve itibarı yoktu. Hıristiyanlar, müslümanların eli altında zebün idiler, çok zayıf ve fakir idiler.

Düşmanlarımızın silahlarıyla silahlanmak en akıllıca bir hareket değil midir? Madem ki onlar laiklikten bu derece faide gördüler, niçin biz de bir an evvel o yoldan yürümeyelim. Görüyoruz ki o yolun hedefi çok karlıdır. Hülasa yukarıda söylediğimiz gibi laiklik sadece ladini olmaktır. Gayr-i dini olmak değildir. Gayr-i dini olmak dini ortadan kaldırmak demektir.

Türkiye'de camiler herkese açıktır. müftüler, imamlar ve müezzinlere devlet maaş verir.

Vakia Türkiye Cumhuriyeti, İslam dininin şerefini arttırmak için din adamları arasındaki cahil ve şarlatanları ayırmış ve onları din işleriyle uğraşmaktan menetmiştir. Fakat diğer taraftan da alim ve kıymetli

hocaların ciddi mesaisini takdir ederek onlara laik olduğu kıymeti vermektedir.

İstanbul Üniversitesine bağlı bir İslami Tedkikler Enstitüsü vardır. Türkiye Cumhuriyeti, İstanbul'da bir de mükemmel İslam müzesi açmıştır.

Hülasa müslümanlar!

Türkiye'nin laikliği İslamlağa zarar vermemiş bilakis İslamlağın şerefini arttırmıştır. Türkiye Cumhuriyeti ancak İslamlağın şerefini ihlal edecek cahil ve menfaat-perest hocaları dağıtmış fakat ciddi, alim ve temiz ahlaklı olanlara dokunmamıştır.

Çünkü! Zulüm ve iltimas kaynağı olan Osmanlı sarayının etrafında asırlardan beri cahil ve kötü ruhlu hocalar toplanmıştı ve bunların yetiştirmeleri İstanbul'da kök salmıştı. Bunlar bizim hocalarımıza benzemezlerdi. Bunlar din namına halkı haraca keserler ve kendileri gizli gizli her dinsizliği yapmaktan çekinmezlerdi. İşte laik hükümet, İslam dinini bu kötü unsurlardan kurtarmak için bunların medreselerini kapattı. İçlerinden muzır olanlarını cezalandırdı. Bütün bu dini ıslahat İslamlağın zararına değil, iyiliğine olmuştur. Buna emin olalım.

Hülasa: Öyle bir zamanda yaşıyoruz ki başımızda bulunan devlet, laik olmazsa ahalinin dünya işlerini tanzim için bir Hıristiyan laik devlet gelip başımıza geçiyor. Buna Manda İdaresi diyorlar. Tunusta, Fasta, Trablusgarbta hasılı henüz laik olmamış bütün İslam memleketlerinde olduğu gibi.

Halbuki kurduğumuz idare laik olursa yabancıların gelmesine ve ahalinin haraca kesilmesine lüzum kalmaz. Türkiye Cumhuriyeti'nde olduğu gibi. Demek ki devletin laik olması, ahalinin bu derecelerde iyiliğine imiş. Hasılı laik rejimin iyiliği hakkında misalleri saymakla bitiremeyiz.

Şu halde Müslümanlar!

Yanlış telkinlere kapılmayalım, bizi aldatmak isteyenlerin sözlerine kulak asmayalım, Türkiye'de dinsizlik değil sadece laiklik vardır. Türkiye din aleyhine çalışmıyor. Bilakis dinin şerefini arttırmağa uğraşıyor. Laiklik kötü bir şey değildir. Bilakis memleketin selameti halkın refah ve saadeti için şarttır. Tehlikesi değil faidesi vardır. Laiklik dinsizliktir şeklindeki yanlış inanışları düzeltelim ve aldanişları tashih edelim. Yeni rejim ve doğru yolun meziyetlerini anlamayanlara kızmayalım, onlara doğru yolu göstermeğe çalışalım. Ancak böylelikle İslam alemini asırlardan beri içinde bocaladığı sıkıntılardan kurtulur. Müstakil ve rahat olur, hür ve mesud yaşar.